

# Křesťanská sociální etika

## 9. RODINA

### Oblasti křesťanské sociální etiky

- Úroveň státní:
  - Politika (GS II-4)
  - Hospodářství (GS II-3)
  - Rodina (GS II-1)
  - Vzdělání, kultura, média (GS II-2)

### Téma Rodina

- Definice a funkce rodiny
- Současná situace rodiny z pohledu KSE
- Rodinná politika v ČR z pohledu KSE
  
- SNC se v tématu rodiny zabývá spíše etikou mezilidských vztahů, výchovou, sexuální etikou a bioetikou; samotná sociální etika zůstává na okraji jejího zájmu.

### Rodina

- Definice:
  - Rodina v nejširším pojetí je chápána jako celek rozličných konstelací takové formy života, která obsahuje minimálně dvougenerační soužití dětí a rodičů, má trvalý charakter a vykazuje pevné vazby mezigenerační a vnitrogenerační solidarity. Rodina jako sociální celek spojený na základě příbuzenské mezigenerační vazby je v tomto pojetí morfostatickou sociální institucí, která jako taková existuje v každém kulturním prostředí a je v něm sociálně uznávána.
  - Další konkrétní znaky rodiny považované za její nezbytné charakteristiky jsou variabilní v závislosti na sociokulturním prostředí a na konkrétních formách rodinného soužití přítomných v čase a prostředí.
- Funkce:
  - Biologicko-reprodukční (generativní)
  - socializační (výchovná)
  - sociálně-ekonomická
  - funkce regenerační a podpůrná
- Některé základní funkce rodiny, především v oblasti socializace a vzdělávání ve vztahu k reprodukční úloze rodiny, jsou souhrnně označovány jako tvorba tzv. lidského kapitálu

### Rodina v užším a širším smyslu

- Rodinu v nejširším smyslu lze chápat jako sociální jednotku, jejímž konstitutivním znakem je soužití minimálně dvou generací v přímé příbuzenské linii (rodič-dítě) a vedlejšími znaky jsou plnění základních rodinných funkcí a žádoucí, nicméně nikoli nezbytné, právně-institucionální zakotvení ve společnosti.
- V užším pojetí je možné za přirozenou nukleární rodinu, která je jednoznačně převažujícím typem soužití v České republice, považovat institucionálně strukturované sociální společenství, které je založené na rodičovském a manželském vztahu jako jeho dvou základních vztahových liniích, a vychází z úpravy rodinného práva. Manželské soužití ostatně svou hlavní funkcí, kterou je podle českého právního řádu právě založení rodiny a výchova dětí, tuto základní podobu rodiny předpokládá.

- Širší, biologicko-funkcionálně určené pojetí rodiny lze aplikovat při demografické deskripci heterogenních forem rodinného života založených na jakékoli formě soužití dvou osob opačného pohlaví s dětmi. Stát by však měl v koncepci rodinné politiky učinit volbu o tom, jakou formu uspořádání partnerských vztahů považuje za nejvhodnější.

## Strukturální lhostejnost společnosti vůči rodině

- Postindustriální epocha spolu se vznikem sociálního státu vytvořila prostředí velmi znevýhodňující rodinu a život v rodině oproti jiným formám života. Význam dětí v rámci mezigenerační solidarity jako investice pro hmotné existenciální zajištění ve stáří byl omezen systémem sociální péče a důchodového pojištění, které eliminovalo bezprostřední závislost na dětech. Význam dítěte pro rodiče se posunul do roviny emocionální, což snížilo přímou materiální nezbytnost přítomnosti dětí v rodině a naopak umožnilo jejich nahrazování některými substituty splňujícími emocionální uspokojení.
- Tvorba lidského kapitálu a plnění dalších funkcí rodiny nejsou materiálně a finančně oceněny, což při ztrátě přímého materiálního nebo finančního užítku z dětí výrazně znevýhodňuje rodiny s dětmi vůči ostatnímu obyvatelstvu.
- Výchova dětí je přes svůj nesporný význam pro společnost pojmána jako důsledek svobodného rozhodnutí rodičů a jejich preferencí, nikoli jako činnost prospěšná pro všechny. Rozhodnutí mít či nemít děti je považováno za soukromou věc rodičů, kterou společnost nikterak neovlivňuje ani neupřednostňuje.
- V této situaci se proto jeví zcela přirozeně jako materiálně výrazně výhodnější náhradní formy života bez dětí. Ve chvíli, kdy je ve společnosti veškeré jednání vztaženo k jednotlivci, nikoli k rodině, a rodina je chápána jako skupina jednotlivců, dochází tím zároveň k její diskriminaci jako jedné formy života před ostatními.

## Proměna rodiny

- Rodina je v křesťanské tradici považována za základní stavební kámen společnosti i církve. Kvalita společnosti závisí na kvalitě rodin.
- Rodina prožívá v současné kultuře hlubokou proměnu (krizi?). „Rodina je v situaci vážného ohrožení“ (PD 50).
- Projevy:
  - Priorita partnerského vztahu před institucí manželství
  - Rovnoprávnost partnerů (zájmy, práce, výchova dětí...)
  - Oddělenost generací („nukleární rodina“)
  - Snížení významu formální svatby (častá nezávazná soužití)
  - Pozdější věk při zakládání rodiny (studium, cestování...)
  - Uvolnění vazby mezi sexualitou a plozením (antikoncepce)
  - Zvýšení průměrného věku (dlouhý čas života po odchodu dětí)

## Sociální zabezpečení rodiny

- „Pravidla volné soutěže zvyhodňují ty, kdo do rodiny vkládají málo nebo nic, a znevýhodňují ty, kdo do ní vkládají hodně, např. tím, že mají více dětí“ (PD 50). To by měl kompenzovat sociální systém.
- V současné ekonomicko-politické situaci v ČR je rodina znevýhodněna:
  - Ekonomika: specificky rodinné výkony nejsou na trhu žádané – kdo vychovává děti, ten realizuje výkony mimo trh: „Činnost v rodině by měla být uznána i společensky a toto uznání by se mělo projevit i v jejím finančním ocenění“ (PD 51).
  - Politika: systém rodinných a rodičovských příspěvků privileguje bezdětnost a penalizuje rodičovství. Optimální počet dětí v rodině: 4 – 5; rodiny s více dětmi jsou však u nás tou sociálně nejpostíženější skupinou obyvatel (PD 51).

## Rodinná politika

- Tato situace, kdy je rodinná forma života komparativně nevýhodná vůči životu bez dětí, souvisí se strukturálními změnami moderní společnosti, a není proto plně odstranitelná. Tento stav je ovšem **dlouhodobě nepříznivý**, neboť jeho následkem je pokles porodnosti a dokonce úbytek populace.

- Veřejný zájem na podpoře rodiny se ve chvíli strukturálního znevýhodnění rodinného života oproti jiným formám života stává **přirozeným podnětem pro vytváření rodinné politiky**.
- **Rodinná politika**: soubor činností a opatření státu (resp. orgánů veřejné moci), která vědomě směřují k uznání a podpoře výkonu rodinných funkcí ve společnosti včetně finanční i nefinanční kompenzace nákladů na ně vynaložených, a to při současném vymezení sociálních forem, na něž se tato opatření vztahují.
- Každá ucelená rodinná politika se musí opírat o určitá **ideová a etická východiska** pevně určená na jedné straně hodnotami sdílenými kulturně-civilizačním prostorem, v němž se aplikuje, na druhé straně pak i konkrétním postojem politické reprezentace. Hodnotově-kulturně implikovaná etická kritéria jsou trvalým základem pro jednání složek státní správy, samosprávy i občanské společnosti ve sféře rodiny. Jejich zdrojem je **tradice evropského humanismu a úcty k člověku, lidské důstojnosti a svobody, tradice sociální a mezigenerační solidarity a v neposlední řadě také dědictví křesťanského pojetí rodiny jako základního článku společnosti**.

## Základní typy rodinné politiky

- **Německý model** je charakteristický především značnou štedrostí vůči rodině, zejména v sociální a daňové sféře. Je zaměřen na institucionální podporu rodiny jako celku a klade důraz na dostatečné zajištění podmínek volby mezi prací v rodině a prací v zaměstnání.
- **Francouzský model** je podobně jako německý založen na vysoké míře ekonomické intervence státu ve prospěch rodiny. Současně klade důraz na slučitelnost rodiny a zaměstnání, v největší míře v podobě tzv. modelu dvou rolí (vykonávaných současně). Kromě finančního zajištění je tedy k dispozici značné množství zařízení kolektivní péče o děti (jesle), které umožňují rodinám umístit dítě do těchto zařízení v době relativně krátké po porodu.
- **Anglosaský model** vychází z tradiční liberální koncepce vztahu státu, společnosti a jednotlivce. Rodina je považována za privátní sféru, v níž je vyloučena jakákoli intervence státu. Podpora rodiny je proto začleněna do rámce sociální pomoci, která je hlavní oporou britského systému sociálního zabezpečení.
- **Skandinávský model** je charakteristický tradiční orientací na rovnost žen a mužů (mj. zde byla zavedena otcovská dovolená ve formě tzv. otcovských dnů) a rovné příležitosti v zaměstnání. Tento model přitom vychází ze základních principů severské demokracie a klade důraz na dodržování lidských práv. Ekonomická intervence ve prospěch rodin je ovšem podle komparativního zkoumání poskytovaných finančních transferů směrem k rodinám relativně nižší.

## Rodinná politika v době komunismu

- Na úrovni politické byl vývoj české rodiny v letech 1948 – 1989 poznamenán především trvajícím tendencí státní ingerence do všech soukromých oblastí lidského života. Komunistický režim přitom propagoval v rodinném chování obyvatel model dvoupříjmové rodiny s výdělečně činnými oběma manželi a poskytoval k jeho uplatnění všechny vhodné podmínky (zařízení denní výchovné péče atd.). Tradiční funkce rodiny – výchovná, socializační aj. – byly postupně přejímány totalitním státem, který se snažil omezit okruh působnosti rodiny především na její biologicko-reprodukční funkci. I přes tento institucionální tlak však rodina zůstávala především místem mezigenerační solidarity a vzájemné pomoci.
- Koncepce 1989:
  - - „*Osvobození ženy, znamenající její plné politické, kulturní, sociální a ekonomické zronovoprávnění.*“
  - - *Osvobození manželství, tj. jeho důsledná sekularizace a zdůraznění práva obou partnerů požádat na základě osobního hodnocení o jeho případné ukončení; možnost rozvodu byla do instituce manželství včleněna jako prostředek státem akceptovaného řešení manželského nesouladu.*
  - - *Osvobození domácnosti, tj. cíl zbavit (pracující) ženu starostí o chod domácnosti, ve velké míře o péči a výchovu dětí a umožnit jí plně se realizovat v práci.*
  - - *Institucionalizace péče o děti, tj. rozvoj institucí, které by zajistily jejich tělesný duševní vývoj od nejmenšího věku; přenos socializačních funkcí z rodiny na školu a jiné instituce.*
  - - *Vymanění rodiny ze sítě příbuzenských (zvl. rodičovských) pout, její uzavření do malého bytu, zbavení řady tradičních „domáckých“ funkcí.*
  - - *Deekonomizace rodiny, tj. zbavení rodiny všech „výrobních“ funkcí v podmínkách omezeného rozvoje rodinných spotřebních funkcí; ty byly kompenzovány projektem rozvoje společenské hmotné spotřeby.*
  - - *Plánované rodičovství a podpora mateřství znamenaly zejména právo ženy rozhodovat o svém přání mít, či nemít dítě, a rozšiřování souboru dávek i úlev ve prospěch rodin s nezletilými dětmi.*“

## Současná rodinná politika v ČR

- Česká republika zatím stále svou vlastní jasně koncipovanou rodinnou politiku nemá, a je tak výjimkou mezi okolními středoevropskými státy a většinou zemí Evropské unie.
- Veřejná správa sice disponuje řadou nástrojů, jejichž explicitním nebo implicitním smyslem je podpora rodin, nicméně jejich celek nevytváří komplexní systém definovaný určitou koncepcí.
- Spíše než o rodinné politice je proto možno hovořit o jednotlivých prorodinných opatřeních. Absence dlouhodobé koncepce však snižuje jejich efektivitu a dokonce umožňuje také vzájemnou kontraproduktivitu.

# AKČNÍ PLÁN NA PODPORU RODIN S DĚTMI pro období 2006 - 2009

- **Aktivity v oblasti podpory rodiny**
  - Rozvoj sítě služeb na podporu fungující rodiny
  - Program podpory a posilování rodičovských kompetencí
  - Rozvoj spolupráce státu a nestátních neziskových organizací v oblasti podpory rodiny
- **Slučitelnost profesních a rodinných rolí**
  - Zajištění péče o děti z hlediska slučitelnosti rodinných a profesních rolí
  - Vytváření příznivějších podmínek k slučitelnosti profesních a rodinných rolí v zaměstnavatelské sféře
  - Angažované otcovství
- **Rodinná politika na úrovni krajů a obcí**
  - Koncepční zajištění rodinné politiky na úrovni obcí a krajů
  - Institucionální zajištění rodinné politiky na úrovni obcí a krajů
  - Finanční zajištění rodinné politiky na úrovni obcí a krajů
  - Rozvoj partnerství všech aktérů rodinné politiky na úrovni obcí a krajů
- **Komplexní finanční podpora rodiny s dětmi**
  - Efektivnější daňová podpora rodin s dětmi
  - Efektivnější finanční podpora mateřství a rodičovství v systému sociálního zabezpečení
  - Vytváření příznivých materiálních podmínek pro rodiny s dětmi

## NÁRODNÍ KONCEPCE RODINNÉ POLITIKY (MPSV 2005) Cíle rodinné politiky

- **Základní cíl:** Vytvořit všestranně příznivější společenské klima a podmínky pro rodinu, umožňující lidem realizovat vlastní životní strategie v naplňování partnerských a rodičovských plánů. Respektovat přitom diferencované zájmy a potřeby různých rodinných typů a členů rodin.
- **Odvozené obecné cíle:**
  - 1. Posunout vytváření všestranně příznivých podmínek pro rodinu do centra trvalé pozornosti politické i správní reprezentace země.
  - 2. Posilovat vědomí hodnoty rodiny a vlastní odpovědnosti za její funkčnost a stabilitu především u dnešní mladé generace a následujících generací, mimo jiné podporou výchovy k partnerství, manželství a rodičovství.
  - 3. Posilovat ekonomickou a sociální suverenitu rodin a jejich členů na trhu práce prostřednictvím daňového systému a systému sociálního zabezpečení (s důrazem na služby pro rodiny) tak, aby byla schopna plnit svoji úlohu ve všech obdobích svého vývojového cyklu a vůči všem svým členům.
  - 4. Koncipovat a rozvíjet rodinnou politiku jako dlouhodobou celospolečenskou aktivitu koordinovanou veřejnou správou za účasti občanského sektoru, komerčního sektoru, odborníků, médií a široké občanské veřejnosti.
  - 5. Podpořit koncipování účinné rodinné politiky rozvíjením výzkumu poskytujícího dostatek poznatků o aktuálních a perspektivních potřebách rodin a vhodných způsobech jejich uspokojování.
- **Odvozené specifické cíle:**
  - 1. Koncipovat rodinnou politiku tak, aby rodiny mohly mít tolik dětí, kolik si přejí, a v době, kterou si zvolí.
  - 2. Minimalizovat handicapy dětí vyrůstajících v ekonomicky a sociálně oslabených či neúplných rodinách podpůrnými opatřeními tak, aby se jejich životní šance v oblasti vzdělávání, uplatnění na trhu práce a ve společnosti jen minimálně odlišovaly od jejich vrstevníků, kteří vyrůstají v ekonomicky i sociálně silných rodinách.
  - 3. Vytvářet rodičům vhodné podmínky pro skloubení nároků trhu práce s nároky péče o nezaopatřené děti a nesoběstačné členy rodiny.

## Směry rodinné politiky

- **Podpora rodičovství a rodinné soudržnosti**
- **Finanční podpora rodiny a bydlení**
- **Služby pro rodiny**
- **Slučitelnost profesních a rodinných rolí**
- **Rodina a systém vzdělávání**
- **Rodina a systém zdravotní péče**
- **Rodina se specifickou potřebou**
  - a) Vícedětná rodina
  - b) Neúplná rodina
  - c) Rodina se členem se zdravotním postižením
  - d) Rodina v systému náhradní rodinné péče
  - e) Romská rodina
  - f) Rodina přistěhovalců
- **Podpora rodiny na úrovni krajů a obcí**
- **Obecná opatření k realizaci rodinné politiky**